

ORTA DOĞU'DA FİLİSTİN-İSRAİL SORUNUNDA BÖLGESEL DENGELER: ALGILAR, İŞ BİRLİKLERİ, JEOPOLİTİK VE İRAN ETKİSİ

Ali SEMİN*

Öz

Filistin-İsrail Meselesi 1948'te Arap-İsrail savaşı ile başlayan daha sonra Mart 2003 Irak işgali, Arap Baharı ve Obama'nın Ortadoğu Barış Planı'nın da geciktirici etkisi ve son olarak Trump'ın Kudüs'ü başkent ilan etmesiyle Orta Doğu'da hala çözülemeyen büyük bir meseledir. Bu makalede, Trump'ın "Kudüs İsrail'in başkentidir" kararı arkasındaki temel faktörler ve bölgede yaşanan krizlerin, ittifaklar ve iş birliklerindeki süreçlerin denge değişimine etkisi ele alınmıştır. Avrupa ülkelerinin bu karara olan tepkisine de değinilmiştir. Bu çalışmanın ana noktalarından biri, Arapların başlangıçta Filistin-İsrail Sorunu'nu kendi davaları olarak benimserken zamanla bu sorunun Filistin ve İsrail arasında bir mesele olduğunu kabul etmeleridir. İsrail'in kuruluşuyla yaşanan süreçler ve savaşlar, Arap-İsrail sorununun giderek Filistin-İsrail sorununa evrilmesine yol açmıştır. Mısır gibi başta sürece destek olan ülkelerin sonrasında kendi iç ve dış güvenliklerini garantiye almak istemesi ve Hamas ile el Fetih arasındaki stratejik ve politik bölünme İsrail-Filistin arasındaki çatışmayı derinden etkilemiştir. Süreçteki bir diğer önemli aktör olan İran'ın, bölgedeki dengelere ve Filistin-İsrail sürecine etkisi değerlendirilmiştir. Şii-Sünni faktörünün İsrail'den daha tehlikeli olduğu algısı, İran'ın bölgede aktif rol oynaması ve nükleer silahlanma olasılığı Filistin meselesinin arka planda kalmasına sebep olmuştur. Orta Doğu'daki devletlerin din olgusunun jeopolitik çıkarlarla ilişkisi göz önünde bulundurularak rant-çıkarcı ilişkisi bağlamında değerlendirilmiştir. Bu çalışma ikincil kaynaklardan elde edilen verilerin nitel analizini kullanmıştır. İçerik analizi yöntemiyle, bilimsel makaleler, hükümet raporları ve Arap basınında çıkan temalar ve kavramlar incelenmiştir. Son olarak, bu çalışma Orta Doğu'daki liderlik krizine ve İsrail-Filistin çatışmasıyla olan ilişkisine ışık tutmaktadır. Çalışmanın bulguları, çatışmanın çözümü için kapsamlı bir yaklaşımın ve bölgede barış ve istikrarın teşvik edilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Trump, Kudüs, İsrail, Filistin, Arap Ülkeleri.

REGIONAL BALANCES IN THE PALESTINIAN-ISRAELI ISSUE IN THE MIDDLE EAST: PERCEPTIONS, COLLABORATIONS, GEOPOLITICS, AND THE INFLUENCE OF IRAN

Abstract

The Palestinian-Israeli Issue is a lingering problem in the Middle East, originating from the 1948 Arab-Israeli conflict and further exacerbated by events like the 2003 Iraq invasion, the Arab Spring, and Trump's declaration of Jerusalem as the capital. This article discusses the underlying factors behind Trump's decision, the impact of regional crises, alliances, and collaborations on balance shifts. It also touches on European countries' reactions. One key point is how Arabs initially embraced the Palestinian-Israeli issue as their own, then recognizing it as a matter between Palestine and Israel. The evolution of the Arab-Israeli issue into the Palestinian-Israeli conflict stemmed from processes and wars post Israel's establishment. Egypt's shift from support to ensuring internal and external security, the Hamas-Fatah divide, and Iran's influence are examined. The perception of Shia-Sunni dynamics being more dangerous than Israel's influence and Iran's role led to the backgrounding of the Palestinian issue. The study evaluates the connection between Middle Eastern states' religious elements and geopolitical interests. Secondary sources were qualitatively analyzed using content analysis, examining themes from scientific articles, government reports, and Arab media. Ultimately, this research sheds light on the leadership crisis in the Middle East and its relation to the Israel-Palestine conflict, emphasizing the need for a comprehensive approach and promoting peace and stability in the region.

Keywords: Trump, Jerusalem, Israel, Palestine, Arab Countries.

Giriş

Orta Doğu bölgesi uzun yıllardır çatışmaların, savaşların, etnik-mezhepsel gerilimlerin, bölgesel güç rekabetlerinin ve istikrarsızlığın yaşandığı bir coğrafya olarak bilinmektedir. Bu durumun nedeni, Suriye iç savaşının çözümsüz kalması, Yemen'deki iç çatışmanın şiddetlenmesi gibi etkenlerdir. Son zamanlarda, bölgeyi daha da karmaşık hale getiren bir diğer faktör ise ABD Başkanı Donald Trump'ın Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıması kararıdır. Bu karar, bölgede yeni bir ihtilaflar silsilesi yaratmış ve istikrarlı bir Orta Doğu'nun oluşumunu daha da güçleştirmiştir.

Kudüs hem İslam hem de Hristiyanlık ve Yahudilik için kutsal bir şehir olarak kabul edilmektedir. Ancak Trump'ın bu kararının arkasında yalnızca dini boyut değil, aynı zamanda siyasi ve ekonomik faktörler de bulunmaktadır.

Makalede, Trump'ın kararının arkasındaki siyasi ve ekonomik faktörlerin yanı sıra, Batılı ülkelerin tepkilerindeki nedenler de incelenecektir. Özellikle, "Arapların petrol ambargosu endişesi mi var?" gibi soruların cevapları araştırılacaktır.

Tarihsel bir perspektiften bakıldığında, Arap dünyasında Filistin-İsrail çatışması, Arap-İsrail çatışmasının bir parçası olarak algılanıyordu. Fakat 1978'de Mısır ve İsrail'in Camp David anlaşmasını imzalamasıyla birlikte Arapların Filistin davasına olan ilgisi azalmıştır. Bu sorun, Filistin-İsrail sorunu olarak daraltılmıştır. Arap isyanları ile başlayan süreçte Aralık 2010'dan itibaren Tunus, Mısır, Libya ve Yemen'de rejimler devrilmiş ve bölgedeki dengeler değişmiştir. Bu süreçte Şii-Sünni gerilimi ön plana çıkmış ve İran'ın bölgedeki etkisi artmıştır. Bu da Suudi Arabistan, Ürdün ve Bahreyn gibi ülkelerde İran'ın İsrail'den daha büyük bir tehdit olarak algılanmasına yol açmıştır. Bu nedenle İsrail-Filistin sorunu bölgede öncelikli bir konu olmaktan çıkmıştır.

İsrail-Filistin sorununda yaşanan süreçlere bakıldığında Kudüs'ün İsrail'in başkenti olarak tanınması ve bu kararın bölgedeki gelişmeleri etkilediği de açıktır. Örneğin Trump'ın Kudüs'ü başkent olarak tanınmasının ardından Eylül 2020'den itibaren Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Fas ve Sudan'ın İsrail ile ilişkilerinin normalleşmesine de yol açtığı söylenebilir. Ancak, kararın arkasındaki sebeplerin de incelenmesi dikkate değer niteliktedir. Bölgedeki güç dengeleri, tarihi olaylar ve uluslararası politikalar, Trump'ın bu kararı almasında etkili olmuştur. Bununla birlikte, Batılı ülkelerin tepkilerinin de siyasi ve ekonomik nedenleri vardır ve bu nedenler de makalede ele alınacaktır.

1. TARİHSEL AÇIDAN FİLİSTİN- İSRAİL SORUNUNA GENEL BİR BAKIŞ

Filistin meselesi 1948, 1967 ve 1973 yıllarında İsrail ve Araplar arasında yaşanan savaşlarla İsraili Yahudiler ve Araplar arasında olan savaşlar olarak görülmekteydi. Bu sorun Araplar tarafından daha çok onların Pan-Arabizm (Arap milliyetçiliği) üzerinden Arap Halklarının birlik olma amacına hizmet etmiştir. Filistin davası Arap ülkelerinin iktidarları tarafından içeride kullanışlı bir siyaset ve halklara karşı otoriter yönetimlerin güçlenmesini ve yıllarca iktidarda kalmalarını sağlamıştır. Filistin davasının varlığı, liderlerin içeride ulusal birliği ve dayanışmayı vurgulama fırsatı sunmuştur. İsrail ile olan çatışma ve Filistin'e destek verme söylemi, liderlerin kendilerini halkın kurtarıcısı olarak konumlandırmasına yardımcı olmuştur. Bununla birlikte, Filistin davasının Arap liderleri için bir siyasi araç haline gelmesi, bazı liderlerin iktidarda kalmasını ve otoriter yönetimlerini güçlendirmesini sağlamıştır. Başka bir ifadeyle sözü edilen Arap-İsrail savaşlarına dikkat edildiğinde, aslında Filistin Sorunu 1948-1980 yılları arasında Arap Milliyetçiliğini besleyen ve tüm Arap kamuoyu içerisinde benimsenmesini sağlayan önemli bir araç olmuştur. Dolayısıyla 1970'li yıllarda ortaya çıkan petrol krizinin hemen ardından İsrail ve Araplar arasındaki savaşlar İsrail-Filistin meselesine doğru sürüklenmiştir.

Filistinli lider Yaser Arafat 1948 yılında iki ülke arasında başlayan savaştan sonra ülkesinde politik bir dönemin başlangıcına önderlik etmişti. Filistin lideri Arafat, İsrail'in saldırılarına karşı halkının direnmesi amacına yönelik olarak oldukça önemli tavırlar almıştır. Arafat, Fetih Hareketi isminde bir direniş eksenini kurarak sorunun uluslararası alanda konuşulmasını sağlamıştı. Arafat'ın bu konuya dair bir diğer tavrı da 1964'de Filistin Ulusal Konseyi adındaki kuruluşun toplanmasından sonra 1964 yılının haziran ayının ilk günlerinde FKÖ'yü (Filistin Kurtuluş Örgütü) kurmasıdır (Raghif, 2018). Bu dönemde mevcut liderler oldukça şiddetli bir siyasi rekabet yaşarlarken Mısır lideri Cemal Abdunasır FKÖ'yü önemli görmüş ve desteklemiştir. Arafat Filistin davasının yalnızca politik yoldan halledilebileceğini düşünmediği için Fırtına olarak nitelendirdiği el Fetih'in askeri birimini oluşturmuştur.

FKÖ, Filistinlilerin yasal temsilcisi olarak duyurulmasının ardından 1987'de Batı Şeria ve Gazze'de ilk intifada ortaya çıkmıştır (Sela, 2012). 1991 yılına kadar süren bu dönemden sonra iki ülke barışı sağlamak amacıyla görüşmüşlerdir. Görüşmeler için Oslo'da iki ülke temsilcileri bir araya gelmiştir. 1993 yılında Arafat ve İsrail'in beşinci Başbakanı olan İzak Rabin'in imza attıkları anlaşma olan Oslo Barış Anlaşması bir ilk olması açısından tarihi bir önem taşımaktadır. Bu anlaşmayla beraber Filistin'e Gazze Şeridi ile Batı Şeria verilerek özerk bir ülke olması ve buna karşılık FKÖ'nün ise İsrail'in varlığını resmi olarak tanınması kararlaştırılmıştır (Sawaf, 2023). Filistin lideri Arafat, Arap ülkelerinin siyasi desteğinden yoksun kalmış ve bu ülke liderleri tarafından ihanet ettiği gerekçesiyle suçlu ilan edilmiştir. Böylece Oslo görüşmeleri İsrail ve Filistin meselesi özelinde önemli bir süreç olarak tarihe geçmiştir. Fakat sözü edilen sürecin, beklentilerin aksine bir netice doğurduğu görülmüştür. Dolayısıyla Arapların etkisi olmadan belirlenen bir çözüm anlayışı duruma hâkim olmuştur. Araplar'ın bu konuyla ilgili olarak örtüşmeyen siyasi davranışlar sergilemelerinin bu sonucun ortaya çıkmasında oldukça etkili olduğu söylenebilir. Bazı Arap ülkelerinin liderlerinin Filistin meselesini gerekli özenden uzak bir biçimde ele almaları da sürecin böyle gelişmesinde etkisi olduğunu anlamak mümkündür. Özellikle 2002 yılında Beyrut'te düzenlenen Arap Birliği zirvesinde Suudi Arabistan Kralı Abdullah Bin Aziz'in sunduğu Arap Planı'ndaki iki devletli çözümün ön koşulu İsrail'in 1967 sınırlarına geri dönmesini kapsamaktadır. Böylesi bir şartın yıllardır iki devletli çözümün önündeki en büyük engel olduğunu belirtmekte fayda vardır. Çünkü İsrail'in artık 1967 sınırlarına geri dönmeyi kabul etmeyeceğini ve bu tür Arap şartlarından ötürü her geçen gün daha çok Filistin toprağının işgal edildiği bir gerçektir. Trump'ın, Amerikan büyükelçiliğinin Tel Aviv'den Kudüs'e taşınması ve Kudüs'ün başkent ilan edilmesi kararıyla birlikte bu süreci geri dönülemez bir çıkmaza sokulmuştur.

Orta Doğu ülkelerinde politik alanda ortaya çıkan sorunlar nedeniyle içinde bulunduğumuz zaman diliminde her geçen gün kendini daha fazla hissettiren sorunlardan biri de bu ülkelerin yaşadığı lider yoksunluğudur. Tarihsel çerçevede önemli bir yeri olan İsrail ve Filistinlilerin çatışmaları da

Arap ülkelerinde gördüğümüz lider yoksunluğu sorunuyla ilişkili olduğu söylenebilir. Bu probleme yakından bakıldığında pek de gözle görülür bir anlamlandırma ve fikri arka plan olmadan ele alınmıştır. Birleşmiş Milletler'in (BM) 181 sayılı kararı, Kasım 1947'de Arapların Filistin'deki yönetimi kabul etmemesiyle birlikte, bu sorun günümüze kadar devam etmektedir (Anand, 2006). Orta Doğu'daki Müslüman ülkelerin BM'nin söz konusu kararına ilişkin aldığı tavır bugün aslında Yahudilerin yararına olduğu görülmektedir. Ancak tabii ki o dönemde sergilenen bu davranışın sonuçları öngörül(e)memiştir.

2. OBAMA DÖNEMİNDEN TRUMP DÖNEMİNE FİLİSTİN MESELESİ

4 Kasım 2008 tarihinde yapılan Amerikan seçimlerini kazanarak ABD'nin 44. Başkanı olarak 20 Ocak 2009'da görevine başlayan Barack Obama Orta Doğu Barış Planı'nı ortaya koymuş ve iki ülkenin uzun süredir yaşadıkları çatışmaların sonlanması için somut adım atmak için girişimlerde bulunmuştur. Bu barış planının uygulanması amacıyla dönemin ABD Başkanı Obama İsrail-Filistin liderleriyle görüşmeler yapmıştır. Başkan Obama bu plan kapsamında Orta Doğu Temsilcisi olan George Mitchell'i görevlendirmiştir. Daha sonra Başkan Obama 4 Haziran 2009'da Kahire'ye gitmiş ABD ve Müslüman ülkelerin ilişkilerinde, aşırılık yanlısı gruplarla Filistin ile İsrail arasında yaşanan gerginliklerin etkili olduğunu vurgulamıştır. ABD Başkanı aynı zamanda ABD'nin İsrail'le önemli ilişkilerinin olduğunu ve Yahudilerin vatanlarının kendileri için önemli olduğunu ama Batı Şeria'da İsrail yönetiminin mevcut yerleşkelerin alanını arttırmasına da destek vermediğini açıkça ifade etmiştir. Obama bu durumun hukuk dışı olduğunu dile getirmiş ve Yahudi yerleşkelerinin genişletilmesinin yanlış bir adım olduğunu belirtmiştir (Aslan, 2009).

ABD Başkanı Barack Obama'nın Filistin sorunu noktasında başarı sağlayamamasında bazı faktörler rol oynamıştır. Bunlar arasında 2010 yılında başlayan Arap isyanları silsilesi Orta Doğu'da bulunan ülkelerin ABD Başkanının devreye soktuğu barış planına yönelmelerini engellemiştir. Bir diğer neden olarak ise İsraililerin Obama'nın planını görmezden gelerek Filistinlilerin yaşadıkları alanlara doğru ilerlemesi ve buraları Yahudi yerleşim yerleri arasına katmak için mücadeleye devam etmeleridir.

Bu bağlamda Obama'nın sekiz yıllık görev süresince Filistin-İsrail arasındaki barış sürecini başlatsa da tarafları ikna edemediği görülmektedir. Öte yandan Kasım 2016'da Trump'ın başkanlık seçimlerini kazanarak ABD'nin başına geçtiği dönemde de Orta Doğu'da katıldığı toplantılar vesileyle aldığı Kudüs kararı bölgemizdeki mevcut sorunlara yenilerini eklemiş ve hatta çözümsüzlüğü de tetiklemiştir.

3. KUDÜS'ÜN STATÜSÜNE YÖNELİK TRUMP KARARININ KÜRESEL YANKILARI

1967 yılından bu yana, İsrail Kudüs'te ve Batı Şeria'da yayılcı bir politika izleyerek bu bölgeleri Yahudileştirdi. Yahudi bölgeleri doğuya doğru genişleyerek neredeyse Şeria Nehri Vadi'sinin yamaçlarına kadar ulaşmıştır. Hâlihazırda, İsrail 22.000 km civarında iken 'İsviçre peyniri' diye tabir edilen ve artan nüfusa karşın her geçen gün küçülen Filistin'in coğrafi büyüklüğü 6000 km civarındadır. Filistin'in hak iddia edebildiği bölgeler Gazze, Batı Şeria ve Doğu Kudüs bölgeleridir. Batı Şeria'daki Yahudi nüfusun artırılmasının sağlanmaya çalışılması adına işgal henüz devam etmektedir. Batı Şeria ve Doğu Kudüs dâhil olmak üzere, devam eden işgaller ile bölgeye yerleşen Yahudi nüfusu 700.000'in üzerine çıkmıştır (Human Rights Council, 2023). Aynı zamanda, Arap dünyasındaki derin bölünmeler, etkili bir Filistin birliğinin yokluğu ve Suudi Arabistan gibi kilit ülkelerin İran'a yönelik korkuları, Arap itirazlarının giderek daha sessizleşmesi İsrail'in kontrol alanlarını genişletmesine olanak sağladı. 1945'ten beri BM'nin uluslararası sisteme aykırılık teşkil edebilecek olası sorunları minimize etmek adına bir dizi kararları mevcuttur. Ancak Trump, BM'nin aldığı kararlara rağmen, ABD'nin uluslararası sistemdeki gücünden faydalanarak İsrail lehine karar alarak Kudüs'ü başkent ilan etmesi iki devletli çözüm sürecini daha derin bir çıkmaza sürüklemiştir. Trump'ın Kudüs kararının hemen akabinde yayınlanan, ABD Ulusal Güvenlik ve Stratejisi Belgesi'nde ana hatları çizilen Orta Doğu genel politika ilkeleri, Amerikan ve İsrail görüşlerinin doğru orantılı devam edeceğinin kanıtı oldu. Belge, İsrail'le bölgesel meselelerde büyük ölçüde tutarlı hareket edileceğini, İran'a karşı daha sağlam politikaların temellerinin atılacağını ve İsrail-Körfez ilişkilerinin istikrarlı olarak devam edileceğine dair yeşil ışık yakmıştır (National Archives, 2017, s. 12).

ABD Başkanı Trump'ın Aralık 2017'de aldığı Kudüs kararına yönelik ilk olarak Türkiye ve Orta Doğu bölgesindeki ülkeler tepkilerini ortaya koydukları açıklamalar yapmışlardır. Arap Birliği gerçekleştirdiği bir toplantıda ortaya koydukları bildirmede Kudüs'e ilişkin alınan kararın bir hükmü olmadığını ilan etmişlerdir (Zogby, 2017). Daha sonra BM Orta Doğu Barış Süreci Özel Koordinatörü Nickolay Mladenov ise Trump'ın Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıdığı kararının Orta Doğu bölgesindeki mevcut şiddet ortamını daha da olumsuz etkileyeceğini belirterek buna karşın uyarılarda bulunmuştur (Karima, 2017). 2017 yılı Aralık ayında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın da katıldığı İslam İşbirliği teşkilatı İslam Zirvesi Konferansı olağanüstü toplantısı İstanbul'da yapılmıştır. Bu zirvede akıllara takılan durum ise 57 ülkeden oluşan İslam İşbirliği Teşkilatı'nın Kudüs için toplanan ülkelerin sayısının yalnızca 17 ülke ile sınırlı kalmasıdır. Toplantıya katılım göstermeyen ülke liderleri arasında ise Suudi Arabistan Kralı Selman'ın olması gözlerden kaçmamıştır. Bu toplantıdan kısa bir süre sonra Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda (BMGK) verilen ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti olması kararından geri adım atmasına dair önerge de 14 üyenin desteğine rağmen ABD tarafından veto ile geri çevrilmiştir. Türkiye

ise BM Genel Kurulu'nda Kudüs kararına karşı yaptığı oylamada 128 üyenin ABD Başkanı'nın bu kararının iptal edilmesi yönünde oy vermiştir. Bu durumun caydırıcı bir niteliği bulunmasa dahi önemli bir kayıt olarak kalmıştır.

4. ORTA DOĞU'DA İSRAİL'İN KURULUŞU VE BÖLGESEL ETKİLERİ: TARİHSEL SÜREÇ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERDEKİ DEĞİŞİMLER

Orta Doğu bölgesi, İsrail'in kuruluşundan günümüze kadar birçok savaş, isyan, kriz ve darbeye tanık olmuştur. Ancak, İsrail'in kuruluşunu takip eden Arap-İsrail savaşlarının, bölgedeki tarihin en önemli olaylarından biri olduğu unutulmamalıdır. Bu savaşların Orta Doğu'ya yönelik bölgesel etkilerinin olduğu gibi küresel tesiri de olmuştur. Dolayısıyla, 1973 yılında yaşanan üçüncü Arap-İsrail savaşı olarak bilinen Yom Kippur Savaşı'ndan sonra petrol üreten Arap ülkeleri petrolü adeta bir baskı kartı olarak kullanmışlardır. Özellikle Ekim 1973'te Arap ülkelerinin ABD ve Avrupa'ya yönelik aldığı petrol ambargosu kararı enerji piyasasında çok ciddi dengesizliğe yol açmıştır. Sözü edilen petrol ambargosu kararı, Arapların ABD ve Avrupa ülkelerine karşı petrolü silah olarak kullanma tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak nitelendirilmesi mümkündür. Ancak 1973 yılındaki petrol krizinin ABD yerine Avrupa ülkelerini olumsuz yönde etkilediği görülmüştür.

Ancak 21. yüzyıl ile beraber uluslararası sistemin koşullarında Arap ülkelerinde yaşanan gelişmeler ve değişimler, petrol ambargosu uygulamasının stratejik bir seçenek olarak Amerika'ya veya Avrupa ülkelerine yönelik uygulanmasının zor görünmesine rağmen, ihtimaller dahilinde bulunduğu altını çizmekte fayda vardır. Şu bir gerçektir ki, Avrupa ülkelerinin Orta Doğu bölgesindeki rollerinin de değiştiğini çok net analiz ediyoruz. Washington 2012 yılından bu yana stratejisini Asya Pasifik bölgesine kaydırırken, Avrupa ülkeleri (özellikle İngiltere ve Fransa) Orta Doğu krizlerine daha aktif bir şekilde müdahil olmaya çalışmaktadırlar. Lübnan Başbakanı Saad el Hariri'nin 29 Ekim 2019 tarihinde görevinden istifası ve Trump'ın Kudüs kararına rağmen Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un Filistin Başkanı Mahmut Abbas ile görüşmesi sırasında uygun bir zamanda Filistin devletini tanıyacaklarını açıklaması, Avrupa ülkelerinin Orta Doğu'daki rolünün değişmekte olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca Orta Doğu üzerinde Rusya ve Çin arasında ekonomik ve enerji bağlamında hissedilmeyen bir güç rekabetinin olduğunu da vurgulamak gerekir. Bu nedenlerden dolayı Orta Doğu'da meydana gelen gelişmeler ve değişimler, bölgedeki tarihi olayların yanı sıra küresel siyaseti de etkilemektedir. İsrail devletinin kuruluşundan günümüze dek bölgemizde cereyan eden savaşların ve çatışmaların etkileri hala hissedilmektedir. Ancak Orta Doğu'daki bu süreçlerin günümüzdeki uluslararası ilişkilerdeki sistemsiz değişimlerin (Soğuk Savaş'ın sonlanması, Sovyetlerin dağılması, Berlin Duvarı'nın yıkılması, Körfezdeki savaşlar vs. gibi), bölgesel-küresel güçlerin rekabet

denklemindeki stratejilerine ve değişen siyasi koşullarına bağlı olduğunu söylemek mümkündür.

5. İRAN DEVRİMİNİN BÖLGESEL DÖNÜŞÜMLERE ETKİSİ: SİYASİ DEĞİŞİMLER VE GÜVENLİK DİNAMİKLERİ

1970'li yıllarda Körfez ülkeleri olan Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn ve Umman'ın bağımsızlıklarını kazanması ve Şubat 1979'da İran'da yaşanan Humeyni önderliğindeki devrim ülkedeki siyasal sistemi değiştirerek İran İslam Cumhuriyetini ilan etmiş ve Şah döneminden farklı bir Tahran rejimi ortaya çıkmıştır. İran'da yaşanan Humeyni devrimi Şii nüfusu olan Arap ve komşu ülkelerde çok büyük endişe uyandırmıştır. Buna sebebiyet veren en önemli unsurlar: İran'da yaşanan değişimin diğer bölge ülkelerine de yansması ve Suudi Arabistan, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi monarşilerde İran'daki yeni sisteme benzeyen yönetim şeklinin bu ülke halkları tarafından talep edilmesine yönelik ihtimallerin artması olduğu söylenebilir. Çünkü Humeyni devrimi sonrasında İran'ın dış politikadaki temel stratejilerinden biri de İran devrimini tüm bölge ülkelerine ihraç etmek olduğu üzerinde kurmuştur. Nihayetinde İran'ın yeni rejiminin getireceği ulusal ve güvenlik tehdidi nedeniyle bölgedeki ülkeler hem ABD hem de Avrupa ülkeleriyle müspet ilişkiler geliştirme yönünde hareket ettikleri görülmektedir.

Tüm bunların yanında İran'ın nükleer bir kuvvet olarak yeni rejimle beraber gösterdiği tutuma baktığımızda, uluslararası sahnede etkili bir aktör olmayı seçmektedir. İran'ın bulunduğu Orta Doğu bölgesindeki ülkeler ise tıpkı Tahran gibi hatta bazıları İsrail'in 90 ila 400 nükleer başlıklı silaha sahip olduğunu tahmin etmektedir (Kessler, 2015)). İran'dan daha büyük nükleer kapasiteleri olan ülkelerdir. İran bu ülkeler tarafından adeta kısıp alınıyor. Basra Körfezi'nde bulunan ABD'ye ait donanma ve askeri birimlerin İran'ı güneyinden çevrelemek amacıyla olduğu da söylenebilir. 11 Eylül el Kaide terör örgütünün İkiz Kuleler'e düzenlediği saldırılardan sonra ABD'nin aldığı siyasal tavır nedeniyle ki İran Orta Doğu bölgesinde Washington'un muhtemel tehditlerine karşı hazırladığı nükleer programları hızla somutlaştırması da dikkatlerden kaçmamıştır. Tahran rejiminin geçtiğimiz dönemlerde nükleer gücünü uzun bir zaman için oluşturduğu görülüyor. Güvenlik noktasında nükleer teknolojiyi mühim bir gereksinim olarak tanımlaması da bu durumu aşikâr kılmaktadır. Günümüzde ise İran kamuoyu mevcut nükleer programına bakış açısının net olarak görülmemesine rağmen Tahran rejimi söz konusu faaliyetini ulusal bir güvenlik meselesine dönüştürmeyi amaçlamıştır.

6. İRAN'IN NÜKLEER PROGRAMININ ORTA DOĞU'DA YARATTIĞI TEDİRGİNLİK

İran nükleer programı uluslararası ve bölgesel barışın sağlanması amacıyla ilerlettiğini dile getirirse dahi Orta Doğu'daki komşuları bu durumu

kendilerine yönelik bir tür tehditkâr davranış olarak algılamaktadırlar. İran'ın komşuları, nükleer gücü nedeniyle Tahran yönetiminin kendi içlerinde bulunan Şii'lere yönelik yayılmacı bir siyaset anlayışına sahip olduğu fikrine sahiplerdir. Bölge ülkelerindeki Şii nüfusun Tahran rejimi tarafından etki altına alınması gerçeği İran'ın yayılmacı politikalarını da bu noktada güçlü kılmaktadır. Orta Doğu'daki Sünni-Şii mezhepsel ayrışmanın ve yaşanan gerilimin Arap ülkelerinde adete İran tehdidi olarak algılandığı ifade edilebilir. Tahran rejimi Orta Doğu özelinde daha çok bölgesel bir güç olma niyetini ve bu husustaki potansiyelini artırmak amacıyla Şii'lik üzerinden bir etki oluşturmaya çalışmaktadır. Komşuları tarafından Tahran'a yönelik olarak görülen güven bunalımının ortadan kalkması için İran'ın Arap ülkelerinin iç işlerine müdahil olmayı ve devlet dışı Şii milis güçlerine destek verme projesinden/güvenlik stratejisinden vazgeçmesi gerekmektedir. Orta Doğu ve Arap jeopolitiğinde pek çok alanda gidilecek iş birliği İran'a karşı duyulan güven sorununun ortadan kalkması için kritik önemde olduğunu söylemek mümkündür. Başka bir ifadeyle İran'ın bölge ülkeleriyle güvene dayalı bir dış politika izlediği takdirde başta ABD olmak üzere batıya karşı da avantajlar elde edebileceği söylenebilir. Böylece Tahran yönetimi Orta Doğu'daki ülkelerle olan münasebetlerini daha sağlıklı ve olumlu bir tabloya dönüştürebilir.

7. KÖRFEZ İŞBİRLİĞİ KONSEYİ'NİN STRATEJİK ÖNEMİ VE HEDEFLERİ

1979 İran Devrimi sonrasında İran-İrak Savaşı (1980-1988) bölgedeki dinamikleri değiştirerek Şii nüfusun bulunduğu ülkelerde ciddi bir tehdiye yol açtı. Şu hususa dikkat çekmekte yarar vardır; İran'da yaşanan Humeyni devrimi ve Tahran'ın izlediği bölgesel politikaların (rejim ihracı gibi) neticesinde Arap ülkelerinde bulunan mezhepsel olarak Şii nüfusun iktidarlar için tehdit algısına dönüşmüştür. Arap ülkelerindeki Şii'lerin etnik olarak salt çoğunluğu Fars kökenli olmamalarına rağmen İran'ın etkisinde siyasi ve militarist bir yapı oluşturmuşlardır. Irak'ta Şii'ler İran desteğiyle Dava Partisi, Irak İslami Konseyi, Bedr Tugayları, Lübnan'da Hizbullah ve benzerleri kurmuşlardır. Humeyni devrimi sonrasında Lübnan'da Hizbullah askeri-siyasi olarak kendisini göstermiş ve daha sonra da Iraklı Şii'lerin Saddam rejimine karşı ayaklanmasını tetiklemiştir. İran'ın Irak'ı işgal etmesiyle bu gerçek bir faktör olarak bölgede su yüzüne çıktı. Çünkü Saddam Hüseyin rejimi hem Irak'taki hem de komşu ülkelerdeki Şii gücünün güçlenmesini önleyen veya pasifize eden bir unsurdur. Aslında 1979 yılında Orta Doğu'da üç önemli gelişme meydana gelmiştir. Bunlar sırasıyla Mısır-İsrail arasında Camp David anlaşmasının yürürlüğe girmesi, İran'da Humeyni Devrimi ve Irak'ta Saddam Hüseyin'in iktidara gelmesidir. Sözü edilen gelişmeler doğrultusunda Orta Doğu bölgesinin jeopolitiği önemli ölçüde etkilenmiştir. İran'ın Körfez bölgesinde artan nüfuzuna karşı bir denge unsuru olarak, 1981'de Körfez

İşbirliği Konseyi (KİK) kuruldu. Bu birlik, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar, Bahreyn ve Umman'dan oluşmaktadır.

İran ile Körfez ülkeleri arasındaki ilişki, uzun yıllardır inişli-çıkışlı, karmaşık ve çoğu zaman gerilimle doludur. İran'la ortak bir sınır paylaşan Körfez Arap ülkeleri İran'ın bölgedeki Şiilik üzerinden devrimi yayma politikalarına karşı her zaman temkinli davranmışlardır. Söz konusu ülkeler İran'ın ideolojisinin en az nükleer programı kadar tehlikeli olduğu kanısındadırlar (Kıbaroğlu, 2013, s. 9). Körfez İşbirliği Konseyi, İran-İrak Savaşı'nda Tahran rejiminin bölgedeki yayılmasına karşı maddi-manevi Saddam Hüseyin yönetimini desteklemişti ve savaşın sonunda Irak'ın galip gelmesiyle birlikte İran'ın bölgedeki etkisi azalmıştı. Bu neticeyle savaştan en karlı çıkanlar Körfez Ülkeleri olmuştu.

Bu bağlamda İran, Körfez ülkeleri tarafından bir tehdit olarak algılansa da Haşimi Rafsancani (1989-1997) ve Muhammed Hatemi'nin (1997-2005) cumhurbaşkanlığı döneminde İran'ın Körfez ülkeleriyle ilişkilerinde dengeli bir aşamaya geçilmiştir. Her iki lider de bölgedeki ilişkileri geliştirmek ve gerilimi azaltmak amacıyla Körfez ülkeleriyle bir angajman politikası benimsemiştir (Vaez, 2013, s. 9). İran ve Körfez ülkeleri arasındaki güvenlik ilişkileri, tarihsel, siyasi ve jeopolitik nedenlerden dolayı hep gergin olmuştur. İran, bölgede nüfuzunu artırmak ve Körfez'i kendi çıkarlarına uygun şekilde şekillendirmek için farklı stratejiler izlemiştir. Bu stratejiler arasında, bölge ülkeleriyle bir güvenlik anlaşması imzalanması da yer almıştır. Özellikle 2001 yılında Çin'in himayesinde Suudi Arabistan ile diplomatik ilişkilerin yeniden kurulması ve misyonların açılması, İran'ın Körfez ülkeleriyle bir "Güvenlik Anlaşması" yapma fırsatını doğurmuştur. Bu anlaşmanın amacı, bölgedeki anlaşmazlıkları diyalog yoluyla çözmek, karşılıklı saygı ve iyi komşuluk ilkesine dayalı ilişkiler kurmak, terörist gruplara ve mezhepçi milislere destek vermemek, deniz güvenliğini sağlamak ve uluslararası hukuka bağlı kalmaktır (Semin, 2015). Ancak bu anlaşma, 2005 yılında Ahmedinejad'ın İran cumhurbaşkanı seçilmesiyle sekteye uğramıştır. Ahmedinejad'ın devrimci ve agresif dış politikası, Körfez ülkelerinin güvenliğini tehdit etmiş, İran'ın nükleer programı ve Basra Körfezi'ndeki Arap Adaları'nın işgali gibi konularda gerilimi artırmıştır. Bu da bölgedeki diğer ülkelerin güvenliği ve istikrarı açısından 'iyi komşuluk' siyaset anlayışına zıt düşen bir tavır olmuştur. Bu nedenle, İran ile Körfez ülkeleri arasında bir "Güvenlik Anlaşması" yapılması fikri rafa kaldırılmıştır.

Böylece, İslam Cumhuriyeti'nin kurulması, İran-Körfez ülkeleri arasındaki ilişkilerde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Körfez ülkeleri, İran'ın devrimci ideolojisinden ve bölgedeki nüfuzunu artırma çabalarından rahatsızlık duymuştur. Özellikle İran'ın nükleer programı, Körfez ülkelerinin ulusal güvenliğini ve petrol kaynaklarını tehlikeye attığı gerekçesiyle şiddetle karşı çıkmışlardır. Körfez ülkelerinin İran'ın nükleer faaliyetlerinden son derece endişeli olması ve uluslararası toplumun desteğini aramasının ayrıntılı sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

1. İran, Körfez bölgesindeki Şii azınlıkların (Suudi Arabistan, Kuveyt ve Bahreyn gibi ülkelerde yaşayanlar) desteğini kazanarak etkisini genişletmeye çalışmaktadır. Bu ülkelerdeki Şii topluluklar, yönetimlerle siyasi ve kültürel haklar konusunda ciddi problemler yaşıyorlar. Körfez ülkelerindeki Şii azınlıkların iktidara karşı çıkması bu ülkeleri karmaşa ve istikrarsızlık içine sokabilir. Bunun en son örneği Bahreyn'deki Şii ayaklanmalarının sadece Bahreyn'i değil, Suudi Arabistan'daki Şii nüfusunu da harekete geçirerek olası bir ayaklanmanın boyutunu gözler önüne sermesidir.

2. İran'ın dış politikası, tarihsel ve kültürel bağlamın derin bir analizini gerektirir. İran için geçmiş her zaman günceldir. İranlılar, kültürel kimliklerinin binlerce yıllık sürekliliği ve ilk dünya devletini kurmaları gibi eski medeniyetlerine duydukları gururun yanı sıra, yabancı güçler tarafından ezildiklerini ve sömürüldüklerini de hissederek. İran'ın dış politikası, bu yaygın duygulara dayanmaktadır. Bu yüzden, Tahran yönetimi, devrimi bölgedeki diğer ülkelere yayma ve nükleer programını sürdürme arzusuyla bölgesel bir dış politika yürütmektedir. Bu politika kapsamında Filistin'de Hamas, Lübnan'da Hizbullah ve Irak'ta Şii yönetimi desteklenmektedir. Bu durum, Orta Doğu'da etkili bir rol üstlenmek isteyen Suudi Arabistan'ın amaçlarıyla çelişmektedir.

ABD ve Batılı ülkelerin İran'a yönelik herhangi bir askeri müdahale veya yaptırım girişiminde bulunması halinde Körfez bölgesinde tehlikeli bir silahlanma yarışının tetikleneceği söylenebilir. BAE, 2009 yılında ABD'nin en büyük silah alıcılarından biri olmuş ve o yıl, ABD'nin BAE'ye yaptığı silah satışları 38,1 milyar doları bulmuştur. Bu satışlar arasında F-16 savaş uçakları, hava savunma sistemleri, tanklar, helikopterler ve diğer askeri teçhizatlar yer almıştır. Bu bölgedeki silahlanma yarışının baş gösterdiğini ve bölgenin güvenlik risklerine karşı kendini savunma ihtiyacını hissettiğini gözler önüne sermektedir. 2022 yılında bu rakam 3,4 milyar dolar civarlarındadır (Nikolov, 2019)

Ayrıca, Amerika ve Batılı ülkeler İran'ın nükleer programıyla ilgili çalışmalarını engelleyemediği sürece, özellikle son zamanlardaki verilere göre İran'ın uranyum zenginleştirme seviyesinin yüzde 83,7'i bulması, gösteriyor ki bölgedeki silahlanma yarışının yanı sıra nükleer güç yarışının başlaması da çok muhtemel (Francois, 2023). İki taraf arasındaki gerilimler ve söz konusu silahlanma yarışı kalkınmayı engelleyerek, nüfusun çoğunluğunun gençlerden oluşan bölgede işsizliğin artmasına, gençlerin radikalleşmesine, bölgede mezhepsel ayrışma/çatışmalara ve sosyal huzursuzluğa yol açabilir.

8. İRAN'IN YAYILMACI POLİTİKASININ TEHLİKELERİNE KARŞI KÖRFEZ

Son yıllarda, Körfez ülkeleri içerisindeki Şii protestoların en kapsamlı gösterilerine sahne olan Bahreyn'nin İran'ın bölgedeki nüfuzunu arttırmaya yönelik politikalarından endişe duyulmaktadır. Bu ülkeler, Şii nüfusun yoğun

olduğu ülkelerde meydana gelebilecek herhangi bir değişikliğin İran'ın bölgedeki etkisini arttıracığına inanmaktadırlar. Bölgedeki dış aktörlerin (Müslüman Kardeşler, Hamas ve Hizbullah) İran'dan silah tedarik ettiği haberleri de endişeleri arttırmaktadır (Amer, 2021). Ayrıca, Çin ve Rusya'nın, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin beş daimî üyesinden ikisinin, İran'ın nükleer programı konusunda farklı bir tutum benimsemesi, Tahran tarafından ABD'ye karşı elde edilmiş bir başarı olarak kabul edilmektedir. Ayrıca son yıllarda iki ülkenin ticaret hacminin artmasının yanı sıra, Çin enerji ihtiyacının büyük bir kısmını İran'dan ithal ettiği petrol ile karşılaşmaktadır (Semin, 2016). Bu gelişmeler, Körfez ülkelerinin birlikte hareket ederek İran'ın bölgedeki tehdidine karşı savunmalarını güçlendirmesi gerektiği düşüncesine yol açmıştır.

2011 yılında Körfez İş birliği Konseyi'nin Geleceği adlı konferansta, İran'ın nükleer faaliyetlerinin bölgedeki güvenlik ve istikrarı tehdit ettiğini belirtildi (Semin, 2015). Konferans, Birleşik Arap Emirlikleri Stratejik ve Araştırmalar Merkezi tarafından düzenlendi ve Türkiye, Suudi Arabistan, Irak, Umman gibi ülkelere katılımcılar yer aldı. Uzmanlar, İran'ın nükleer programının uluslararası denetim altına alınması ve bölgesel iş birliğinin güçlendirilmesi gerektiğini vurguladılar. Konferansın gündem konularını şöyle sıralayabiliriz:

Birincisi, bölgedeki mevcut durumun, Körfez İş birliği Konseyi'nin Avrupa Birliği benzeri bir birliğe dönüşmesini gerektirdiği vurgulandı.

İkinci olarak, eğer uluslararası baskılar İran'ın tutumunu değiştirmede başarısız olursa, İran'ın potansiyel tehditlerini önlemek için olarak Körfez ülkelerinin nükleer güçlerinin olması gerektiği vurgulandı.

Üçüncüsü ve konferansın en önemli gündem maddesi ise acilen kurulması önerilen "Birleşik Körfez Ordusu" olmuştur. Söz konusu konferansın neredeyse en mühim konusu budur.

Tüm bu hususlar dikkate alındığında, Körfez ülkeleri, stratejik ve jeopolitik konumlarına bakarak Şii nüfusun yoğun olduğu bölgelerde kendilerini savunmalarının artık bir zorunluluk haline geldiğini kabul etmektedirler. Özellikle Suudi Arabistan, Bahreyn, Kuveyt ve Irak'ta yaşayan Şii nüfusun petrol zengini bölgelerdeki yakınlığı, Sünni Arapları tedirgin etmektedir. Bu jeopolitik gerçeklik, İran'ın Mart 2007'deki KİK zirvesinde Körfez ülkelerinin ortak bir güvenlik teşkilatı kurulması önerisindeki ciddiyetini de ortaya koymaktadır. Bu teklif, Körfez ülkelerinin İran'ın kutuplaştırıcı tavrını anladıklarını göstermektedir. Bu nedenle, Körfez ülkelerinin artık kendilerini savunma mekanizmalarını güçlendirmeleri ilk öncelikleridir.

Sonuç

Orta Doğu'daki çatlaklar gitgide büyümektedir. Suriye'de devam eden iç savaş, Körfez ülkeleri ile Suudi Arabistan arasındaki çatışma, Yemen'de

devam eden vekalet savaşı, Körfez ülkeleri arasında yaşanan krizler ve Filistin meselesi de bu sorunların bir parçasıdır. Başkan Trump'ın Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıması bölgedeki tansiyonu arttırmış Filistin meselesinin çözümünü daha da zorlaştırmıştır. Aslında 1995 yılının Ekim ayında Kudüs ile ilgili karar ABD Kongresi'nden geçmiştir. Ama göreve gelen her başkan kararı erteleyip henüz zamanı olmadığını söylemişlerdir ta ki Trump'a kadar. Arap ülkelerindeki iç istikrarsızlık ve kendi aralarındaki güç mücadelesi, Arap ülkelerinin ve İslam dünyasının ABD hükümetinin Kudüs kararı hakkındaki tutumunu değiştirebilecek uluslararası baskıyı sağlamaya kayıtsız kalmalarına sebep olmuştur. Filistin'le ilgili ayrı ayrı ele alınıp çözümlenmesi gereken üç ana sorun mevcuttur. Bunlardan ilki Kudüs Sorunu'dur. Kudüs hem İsraililer'in hem de Filistinliler'in kutsal kabul ettiği bir şehir olması nedeniyle hassas bir konudur. İkinci olarak Filistinliler'in devlet kurma hakkını engellemek amacıyla, 1967'de İsrail'in Batı Şeria'yı işgal ettikten sonra bölgeye çok sayıda Yahudi yerleştirip şehri kontrol altına almasıdır. Sonuncusu, Filistinlilerin yerlerinden edilip mülteci statüsüne düşürülmesi sorunudur. Bu sorunlar ışığında Filistin'in nasıl bir yol izleyebileceğini değerlendirecek, Filistin için üçüncü bir intifada oldukça zor görünmektedir. Bu tür bir eyleme liderlik edecek Yaser Arafat gibi bir öncü yoktur ve Arap ülkelerinin maddi-manevi ve özellikle silah desteğini sağlayacak bir hükümet de mevcut değildir. İzlenecek ilk yol Hamas ve El Fetih arasındaki sorunların çözülmesi olabilir, çünkü bu, Filistinlilerin birlikte hareket etmelerini sağlayabilir ve Filistin sorununun çözümüne katkıda bulunabilir.

Özetlemek gerekirse, İsrail ve ABD'nin politikaları nedeniyle uluslararası toplumun tepkisi artarken, yalnızca kınamaların yeterli olmayacağı bir gerçektir. Örneğin, Rusya'nın Ukrayna'daki işgali sonrasında birçok ülke, Rusya ile ekonomik ilişkileri kesme ya da sınırlama kararı aldı. Ayrıca Rusya'nın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ndeki bazı haklarının askıya alınması gibi kararlar da alındı. Elbette kınama bildirimleri, gösteriler ve çağrılar yapılabilir, ancak bu ülkelerin politikalarında gerçek değişiklikler sağlamak için somut adımlar atılması gerekmektedir. Bu adımlar, uluslararası toplumun ABD ve İsrail'e karşı bir baskı unsuru olarak hareket etmesini gerektirir. Böylece, İsrail'in işgal politikalarını durdurması ve ABD'nin saldırgan dış politikasının sona erdirilmesi için somut adımlar atılabilir. Bu adımlar arasında ekonomik yaptırımlar, silah ambargoları ve diplomatik çözümler yer alabilir. Ancak, uluslararası toplumun bu konuda birlikte hareket etmesi gerekmektedir, aksi takdirde kınamalardan öteye geçilemeyecektir.

Bir diğer çözüme kavuşturulması gereken mesele ise 1967'deki belirlenen sınırlar meselesidir. Filistin-İsrail sorununun çözümü için iki devletli çözüm arayışlarında 1967'de belirlenen sınırlara geri dönülmesi şartı çözümsüzlüğü beraberinde getirmektedir. Bu nedenle Filistin halkı 1948 yılından bu yana savaşarak hep toprak kaybetmiştir. Filistin-İsrail sorununun çözüm arayışlarında Soğuk Savaşın bitiminin, 11 Eylül Saldırıları'nın, Arap ülkelerindeki değişimin ve ortaya çıkan uluslararası düzendeki çoklu

aktörlerin dikkate alınması gerekmektedir. 1967 sınırlarına geri dönüşün çok zor olmasından dolayı uluslararası topluma iki devletli çözüm için hâlihazırdaki sınırları kabul etmek makul çözüm olarak değerlendirilmelidir. Artık hem Arap dünyasının hem de uluslararası toplumun önceliği Filistin'in BM dünyasında bağımsız bir devlet olarak yerini alması olmalıdır. Filistin şimdiki coğrafi koşullarda bağımsız devlet olduktan sonra İsrail ile 1967 sınırı iki devlet arasında sınır sorunu olarak kalabilir. Böylesi bir durumda bağımsız ve egemen bir devlete karşı İsrail sürekli saldıramayacaktır. Dahası İsrail'in herhangi bir saldırısı durumunda Uluslararası hukuk ve topluma karşı sorumlu olacaktır. Aksi halde Filistin sorunu, iki taraf arasında uzlaşma ve barış yerine çatışma ve gerilimi tırmandırmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, iki devletli çözüm hem Filistin hem de İsrail'in uluslararası hukuka uygun olarak kendi egemenliklerini ilan etmelerine olanak tanıyacak en makul seçenektir. Sınır meselesi ise iki devlet arasında yapılacak müzakerelerle uluslararası hukuk/Birleşmiş Milletler himayesinde adil ve kalıcı bir şekilde çözümlenmelidir. Çünkü uluslararası sorunlar çerçevesinde BM çatısı altında bulunan bağımsız devletlerin bazıları komşularıyla ciddi sınır tartışmaları veya anlaşmazlıkları söz konusu olduğunun altını çizmekte yarar vardır. Rusya-Çin-Kırgızistan-Tacikistan ve Hindistan-Pakistan vs. gibi ülkeler arasındaki sınır sorunları örnek verilebilir.

Bu bağlamda, Mart 2002'de Arap Birliği'nin Beyrut zirvesinde alınan kararlar, Filistin-İsrail sorununa gerçekçi ve adil bir yaklaşım sunmamaktadır. Bu kararlar, İsrail'in varlığını ve güvenliğini tehdit eden tek taraflı ve maksimalist talepler olarak algılanmaktadır. Ayrıca, Filistinli mültecilerin geri dönüş hakkı gibi karmaşık ve hassas konuları göz ardı etmektedir. Arap Birliği, Filistin-İsrail sorununa katkıda bulunmak istiyorsa, iki devletli çözümü desteklemeli ve tarafları diyalog ve iş birliğine teşvik etmelidir.

Bugün dünyada vatandaşlarını baskı altında tutan yöneticilerin, terör örgütlerinin ve nükleer silahlanmanın yarattığı tehlike, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler tarafından ortaya çıkarılan tehlikenin yerini almıştır. Nükleer enerji ise henüz bir savaşa sebep olmamış olsa da gelecekteki olası çatışmaların ana nedeni olabilir. 11 Eylül saldırılarından sonra ABD, El-Kaide gibi örgütlerin dünya genelinde, özellikle de Orta Doğu'da, bir tehdit kaynağı olduğunu uluslararası kamuoyuna dayatmak için terörle mücadeleye odaklanmıştır. ABD'nin Afganistan ve Irak'ı işgal etmesi, 11 Eylül saldırılarından sonra gerçekleştirilen askeri operasyonların bir parçasıydı. ABD, İran'ın nükleer programının bölgesel güvenliği tehdit ettiğini ve İran'ın nükleer silah geliştirme kapasitesine sahip olması durumunda bölgede istikrarsızlık yaratabileceği tehdidini Bölge ve Körfez ülkelerine (Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt ve Bahreyn) göstermektedir.

Körfez ülkelerinin bölgesel bir sorun olarak değerlendirdiği İran'ın nükleer faaliyetleri, görünüşte ABD ve Batı'yı rahatsız etse de İran'ın bölge politikası ve Körfez ülkelerindeki askeri üs kurma ve silah satma girişimleri, ABD'nin ekonomik, askeri ve stratejik çıkarlarına hizmet etmektedir.

2011'in başında başlayan Orta Doğu ülkelerinde Arap Baharı ayaklanmaları ve protestoları alt-üst eden etkisinden dolayı "tsunami" olarak nitelendirilmiştir. Bu dönemde İran, huzursuzluk yaşayan ülkelerdeki olayları sessizce destekliyor gibi görünmüştür. Tahran, bölgede aktif bir rol almak yerine "bekle ve gör" yaklaşımını benimsemeyi seçmiştir. Bu açıdan Körfez ülkelerinin önümüzdeki günlerde ne gibi değişikliklerle karşı karşıya kalacakları belirsizliğini koruyor. Ancak, Orta Doğu ülkelerinin çok sayıda değişiklik yaşayacağını not etmek önemlidir. İran, nüfuzunu Şii nüfus nezdinde yayma politikasını değiştirmez veya bunu bölge menfaatine kullanmaz ise Körfez ülkelerindeki iç sorunlar mezhep çatışmasına dönüşebilir. Bölgede güç dengeleri değişirken, her ülkenin kendi çıkarlarını koruma ihtiyacı ortaya çıkacaktır. Bu sebeple, gelecekte bölgede nasıl bir değişim yaşanacağı muammadır ve beklenmedik gelişmelerin ortaya çıkması olasıdır.

Türkiye açısından değerlendirildiğinde ise, İran'ın nükleer programı şu anda Ankara-Tahran arasında önemli bir sorun oluşturmuyor. Türkiye, İran'ın nükleer programına yönelik özel bir yaklaşım yerine bölgede genel bir nükleer silahsızlanma politikası benimsiyor. Ancak, İran'ın bölgesel politikası, özellikle Şii gruplara odaklanması, Türkiye'nin Şii-Sünni ayrımı yapmaksızın izlediği politikalarla uyumlu olmayabilir. Bu nedenle, günümüz Orta Doğu'sunda İran hem Türkiye'nin güçlü bir dostu hem de rakibi olarak görülebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Ali Semin: 100%

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Ali Semin: 100%

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Kaynakça

- Anand, B. (2006, 20 Mayıs). *Iran's nuclear programme and policy*. 12 Ağustos 2022 tarihinde <https://www.files.ethz.ch/isn/95836/IPCS-Special-Report-20.pdf>/adresinden edinilmiştir.
- Aslan, R. (2009, 4 Haziran). *Speaking frankly in Cairo*. 25 Ekim 2022 tarihinde <https://www.theguardian.com/commentisfree/belief/2009/jun/04/obam-a-cairo-muslims>/adresinden edinilmiştir.
- Human Rights Council. (2023). *Human Rights Council hears that the current Israeli Plan to double the settler population in the occupied Syrian Golan by 2027*. 23 Şubat 2023 tarihinde <https://www.ohchr.org/en/news/2023/03/human-rights-council-hears-current-israeli-plan-double-settler-population-occupied#:~:text=From%202012%20to%202022%2C%20the,from%200520%2C000%20to%20over%20700%2C000./>adresinden erişilmiştir.
- Karima, H. (2017, 8 Aralık). *U.N. Middle East envoy warns risk of violent escalation*. 15 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.egypttoday.com/Article/1/36038/U-N-Middle-East-envoy-warns-risk-of-violent-escalation>/adresinden edinilmiştir.
- Kessler, G. (2015, 1 Mayıs). *Iran's claim that Israel has 400 nuclear weapons*. 9 Mayıs tarihinde <https://www.washingtonpost.com/news/fact-checker/wp/2015/05/01/irans-claim-that-israel-has-400-nuclear-weapons/>adresinden edinilmiştir.
- Kibaroglu, M. (2013, 1 Aralık). *İran'ın Nükleer Programı ve Türkiye*. 18 Kasım 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/43453>/adresinden edinilmiştir.
- National Archives (2017). *National security strategy of the United States of America*. 21 Aralık 2022 tarihinde <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>/adresinden edinilmiştir.
- Nikolov, B. (2019, 5 Nisan). *The United States Reported a Decrease of Nearly \$ 3.4 Billion in Arms Export Deals In 2018*. 13 Ekim 2022 tarihinde <https://bulgarianmilitary.com/2019/04/05/the-united-states-reported-a-decrease-of-nearly-3-4-billion-in-arms-export-deals-in-2018/>adresinden edinilmiştir.
- Raghif, M. (2018, 29 Ekim). *وزيرة إسرائيل تتجول داخل مسجد الشيخ زايد في أبوظبي (An Israeli minister tours the Sheikh Zayed Mosque in Abu Dhabi)*. 15 Aralık 2022 tarihinde <https://www.alquds.co.uk/-/وزير-إسرائيل-تتجول-داخل-مسجد-الشيخ>/adresinden edinilmiştir.
- Sawafta, A. (2023, 14 Mart). *A new intifada? Young Palestinian fighters rise as West Bank boils*. 26 Kasım 2022 tarihinde

<https://www.reuters.com/world/middle-east/new-intifada-young-palestinian-fighters-rise-west-bank-boils-2023-03-14/adresinden edinilmiştir>.

Sela, A. (2012, 13 Aralık). *The First Intifada: How the Arab-Israeli Conflict Was Transformed*. 25 Ocak 2023 tarihinde

<https://www.haaretz.com/2012-12-13/ty-article/.premium/first-intifada-a-watershed-moment/0000017f-f0c7-df98-a5ff-f3eff7690000/adredinden edinilmiştir>.

Semin, A. (2016, 14 Mayıs). *İran seçimlerinin orta doğu politikalarına yansımaları*. 21 Ekim 2022 tarihinde

https://www.academia.edu/28749976/%C4%B0ran_Se%C3%A7imler_inin_Orta_Do%C4%9Fu_Politikas%C4%B1na_Yans%C4%B1malar_%C4%B1/adresinden edinilmiştir.

Semin, A. (2015, 3 Nisan). *Yemen Krizi, Husiler ve İran-Körfez güç mücadelesi*. 7 Haziran 2022 tarihinde

https://www.academia.edu/28750008/Yemen_Krizi_Husiler_ve_%C4%B0ran_K%C3%B6rfez_G%C3%BC%C3%A7_M%C3%BCcadelesi/adresinden edinilmiştir.

Vaez, A. (2013, 2 Nisan). *Iran's nuclear odessey costs and risks*. 14 Ağustos 2022 tarihinde

<https://carnegieendowment.org/2013/04/02/iran-s-nuclear-odessey-costs-and-risks-pub-51346/adresinden edinilmiştir>.

Zogby, J. (2017, 9 Aralık). *Trump's Jerusalem decision: A fatal and fateful blow*. 29 Ekim 2022 tarihinde https://www.huffpost.com/entry/trumps-jerusalem-decision-a-fatal-and-fateful-blow_b_5a2b77b6e4b022ec613b8269/adresinden edinilmiştir.

Extended Abstract

The relationship between the Israeli-Palestinian conflict and leadership absence in Middle Eastern politics has been studied in the past, but there is a need for a more comprehensive historical analysis of this relationship. The Middle East faces numerous challenges in its political landscape, and one of the most pressing issues of our time is the leadership crisis that plagues many countries in the region. The conflict between Israel and Palestine, which has an important place in history, can be seen as linked to this problem. However, this issue has been approached without a clear understanding or a coherent background, leading to an inadequate analysis of the situation. The problem began with the rejection of the United Nations' Resolution 181 by Arabs in November 1947, and it has continued to this day. This extended abstract paragraph explores the political, economic, and religious factors behind Trump's decision, as well as the reasons for the reactions of Western countries, particularly addressing questions such as "Is there a concern for an Arab oil embargo?" and Iran's increasing threat in the region.

The Palestine issue, which was seen as wars between Israel and Arabs in 1948, 1967, and 1973, evolved into a political tool for Arab governments to strengthen their authoritarian rule and maintain their hold on power. The Pan-Arabism (Arab nationalism) movement also played a role in promoting Arab unity. In the 1970s, following the oil crisis, the conflicts between Israel and Arab countries shifted towards the Israeli-Palestinian issue.

The methodology employed in this study involved a qualitative analysis of secondary sources such as scholarly articles, government reports, and news reports to gather data and information on the leadership crisis in the Middle East and its relationship with the Israeli-Palestinian conflict. The study used a deductive approach to analyze the data, where existing theories on leadership and conflict were used to interpret the findings. The data collected was analyzed through content analysis, which involved identifying and categorizing the relevant themes and concepts from the sources.

The results of the study show that the leadership crisis in the Middle East is a complex issue that has been exacerbated by the Israeli-Palestinian conflict. The conflict has been used by Arab leaders as a tool to maintain their hold on power, often at the expense of their people's welfare. The study also found that the US has played a significant role in the conflict, often taking sides and failing to be an impartial mediator, which has led to a loss of credibility in the eyes of both Israelis and Palestinians. Additionally, the study argues that Trump's decision to recognize Jerusalem as Israel's capital has created and how recognition of Jerusalem as the capital of Israel has further destabilized the region and made the prospects for peace even more remote. Therefore, the article aims to provide a more comprehensive perspective on the literature by examining the reasons behind Trump's decision and the reactions of Western countries on Palestinian issue. The increasing cracks in the Middle East, the ongoing civil war in Syria, the conflict between the Gulf countries and Saudi Arabia, the proxy war in Yemen, and the crisis among the Gulf countries, the Shia-Sunni tension to come forefront, and Iran's influence in the region.

The discussion section of the study delves deeper into the implications of the results and their relevance to the current situation in the Middle East. The findings suggest that addressing the problem of leadership absence in Middle Eastern politics is essential to resolving the Israeli-Palestinian conflict and achieving peace in the region. The study also highlights the importance of international actors being seen as neutral and credible in the region to facilitate peaceful resolution of conflicts.

The study highlights the need for a comprehensive approach to resolving the Israeli-Palestinian conflict, which takes into account the political, economic, and social factors that contribute to the conflict. Additionally, the study underscores the importance of impartial mediation and the need for the US to regain its credibility as an honest broker in the region.

In conclusion, this study sheds light on the leadership crisis in the Middle East and its relationship with the Israeli-Palestinian conflict. The study's findings highlight the need for a comprehensive approach to resolving the conflict and promoting peace and stability in the region. The study also underscores the importance of impartial mediation and the need for the US to regain its credibility as an honest broker in the region. Overall, the study provides insights into a complex issue that has far-reaching implications for the Middle East and the world.